

УДК: 94:7(477.6)''1941/1943''

Євгенія ПРОЦЕНКО (Донецьк)

МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ДОНБАСУ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1943 рр.)

На основі архівних матеріалів, окупаційної преси розглядаються особливості мистецького життя Донбасу в період нацистської окупації. Висвітлюється процес виникнення театрів, кінотеатрів, стан образотворчого мистецтва, музичне життя регіону. Зроблено спробу охарактеризувати життя митців в умовах окупації, мотиви співпраці з окупантами.

Ключові слова: мистецтво, окупація, Донбас.

Серед проблем, пов'язаних з періодом нацистської окупації України та її регіонів, у тому числі Донбасу, важливе місце посідає питання стану культури у зазначений період. Важливою частиною культурних процесів є мистецьке життя. Дослідження питання особливостей мистецького життя Донбасу в роки нацистської окупації сприятиме більш повному висвітленню та розумінню нацистської окупаційної політики в галузі культури на теренах регіону, військової зони окупації України загалом. Розробка цієї теми дозволить також доповнити такі питання, як ідеологічне протистояння між СРСР і Німеччиною, колабораціонізм, повсякденне життя в роки Великої Вітчизняної війни.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми відображені в працях таких дослідників, як В. М. Гайдабура, М. В. Коваль, І. С. Тарнавський, Д. М. Титаренко, А. В. Фомін. Однак обрана тема не стала предметом спеціального дослідження і потребує подальшого розгляду.

Хронологічні рамки теми охоплюють період нацистської окупації, проте з метою повнішого аналізу проблеми залучаються дані, що стосуються довоєнного, воєнного та післявоєнного періодів.

Географічні межі охоплюють Донецьку та Луганську області (на той час, відповідно, Сталінську та Ворошиловградську).

Для висвітлення теми використано фонди Державних архівів Києва, Донецької та Луганської областей та матеріали окупаційної преси, які містять інформацію щодо культури регіону.

З огляду на багатогранність та об'ємність розглядуваної теми, матеріал не претендує на вичерпний аналіз усіх питань, пов'язаних з мистецьким життям у Донбасі в роки окупації. Тому деякі аспекти розглядаються лише побіжно, а частина питань може бути предметом окремих наукових розвідок.

Під час окупації нацистськими військами Донбас розцінювався як прифронтова територія, котра була включена до зони військового управління. Індустріально розвинений регіон посідав окреме місце у планах нацистів і розглядався як майбутня вугільно-промислова база Німеччини. Скупчення тут великих військових контингентів та потреба у кваліфікованій робочій силі для підприємств потребували порозуміння з місцевим населенням.

З початком окупації українських територій нацисти задекларували початок національно-культурного відродження в Україні. За свідченням нацистської пропаганди, першими кроками «відродження нормального життя» на окупованій території ставало відкриття кінотеатрів та міських театрів. Цими справами займалися місцеві відділи культури, які брали на особливий облік усіх культпрацівників. У Юзівці (Сталіно) цю процедуру було завершено на початку грудня 1941 р., у серпні 1942 р. була завершена реєстрація культурних діячів Ворошиловграда¹.

У Донбасі напередодні війни діяло 16 театрів, що складало 12% від загальної кількості театрів в УРСР (131). 3 листопада 1941 р. на території Донбасу розпочали відкриватись перші театри, у вересні 1942 р. нараховувалось 2 театри – у Ворошиловграді та Маріуполі, 3 – в Юзівці. Театральні колективи існували також в інших містах та селищах краю, зокрема в Макіївці, Горлівці, Краматорську, Ясинуватій. Для більшості театрів Донбасу в той період було типовим поєднання таких форм функціонування театрального мистецтва, як драма, балет, опера, оперета, в Юзівці та Маріуполі діяли лялькові театри. Репертуар складався з творів західноєвропейських,

¹ Тарнавський І. С. Німецько-фашистський окупаційний режим в Донбасі (1941-1943 рр.): дис.: 07.00.01 / І. С. Тарнавський. – Донецьк, 1999. – С. 163 ; Нове життя (Ворошиловград). – 1942. – 28 серп.

українських, російських драматургів, композиторів, переважали вистави світової класики (зокрема й української). Найпопулярнішими п'єсами були: «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка тощо. Це не було ознакою любові окупантів до українського мистецтва. Завдяки таким заходам робилися спроби штучно протиставити українську культуру російській. Відомі факти, коли до постановок театрів залучались місцеві автори. Так, в Юзівському міському театрі була поставлена п'єса місцевого жителя В. Горіна «Гибель таланта», яка мала ідеологічне навантаження – розповідала, як радянська влада губила таланти. Значне місце в репертуарі посідали і концертні програми, виступи перед окупаційними військами на фронті, в шпиталях. Юзівський музично-драматичний театр з листопада 1941 р. по червень 1942 р. дав 98 вистав, з них 7 прем'єр і 55 концертів. Продовж грудня 1941 р. Маріупольським театром під керівництвом режисерів В. Волгрика, С. Зав'ялової та І. Тяк було підготовлено 10 прем'єр, відбулося 138 вистав та 172 концерти, причому для військових – 109 концертів. Крім того, артисти театру 117 разів виступали на виїзді у госпіталях, будинках відпочинку, військових частинах, казино тощо. Концертна бригада театру під керівництвом І. Ягупова дала 122 концерти безпосередньо на фронті².

Репертуар лялькових театрів складався у більшості з казок народів світу: «По щучьому веленью», «Волшебная лампа Алладина», «Свинопас», «Лисичка-сестричка», «Червона шапочка», але були і серйозніші постановки, наприклад, комедія М. Л. Кропивницького «Пошилися у дурні».

Зміст вистав, сценічних програм мав бути викладений у спеціальній анотації німецькою мовою і узгоджений з відповідними інстанціями. Афіші та програми друкувалися двома мовами – українською та німецькою³.

² Гайдабура В. Театр, захований в архівах / В. Гайдабура – Київ : Мистецтво, 1998. – С. 20, 180-182 ; Донецкий вестник. – 1942. – 9 июля; Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 59. – Арк. 20 ; Титаренко Д. М. Театральне життя в Донбасі в період нацистської окупації / Д. М. Титаренко // Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк, 2005. – № 1(23). – С. 100-107 ; Тарнавський І. С. Німецько-фашистський окупаційний режим... – С. 164.

³ Державний архів Донецької області (далі ДАДО). – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 1-27 ; Донецкий вестник. – 1941-1943.

Спільне відвідування театрів німецькими солдатами та місцевими українцями було заборонено, хоча за роки окупації на Донбасі застосовувались як окремі (для цивільних та військових), так і спільні перегляди вистав. Громадяни, які були на службі у німецького командування, могли придбати квитки у касі при міському фінансовому відділенні або в німецькому управлінні, для цього необхідно було надати довідку з місця роботи. Ця процедура була обов'язковою. Навіть німецьких військових (офіцерів та солдатів) не пропускали без дозволу начальства. Цивільне населення могло отримати квитки в касі фінансового відділення міської управи. Жандармерія випроваджувала з театру людей, що отримували білети іншими шляхами. Громадяни повинні були займати лише відведені для них місця у залі. Інколи для підтримання порядку на виставах були присутні поліцаї.

На жаль, чітких даних про співвідношення військового глядача та місцевих жителів не виявлено, проте враховуючи особливість зони військової адміністрації, доцільно припустити значну питому вагу саме військового глядача⁴.

Частина творчого складу театральних колективів – професійні артисти, які не змогли евакуюватися й опинилися на окупованій території; колективи доукомплектовували обдарованими місцевими мешканцями, запрошували також артистів з інших регіонів України.

Театральні установи часто знаходились в непристосованих приміщеннях, доводилось економити майже на всьому: на електриці, воді, опалювали приміщення старими декораціями, бо вугілля постачалося не регулярно. Існувала гостра нестача реквізиту: стільців, столів, тканин, фарб, костюмів тощо. Працівники голодували, бо кількість продуктів, що виділялась їм як пайок, була мізерною: на день 210 г хліба, 5 г жирів, 50 г м'яса. Середня заробітна плата робітників театрів в регіоні становила 400 крб. Для порівняння, у серпні 1943 р. ціна 1 кг хліба в Юзівці дорівнювала 75 крб. Це засвідчує, що працівники культури знаходились за межею бідності⁵.

⁴ ДАДО – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 26, 29; Титаренко Д. М. Театральне життя... – С. 100-107.

⁵ ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 27, 151, 186, 273; ДАДО, Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 25, 79; ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 10, 70.

Існував постійний психологічний тиск з боку німецького керівництва, страх за себе та близьких людей. Через погані умови роботи працівники часто хворіли. Відмічались нервові зриви, виснаження, дизентерія, запалення легенів тощо.

Тому не дивно, що десятки заяв у різні пори року йшли від працівників театру з проханням відпустити з роботи для виїзду у села за продуктами. В самих театрах намагалися вийти із скрутного становища. Так, в Юзівському музичному театрі хормейстер Е. М. Панаєва брала до хору артистів, які зовсім не вміли співати. Незважаючи на те, що репетиції проходили під наглядом німців, вона вміло приховувала це. Таким чином люди мали можливість отримати пайок артиста хору, який складався з: 100 г хліба, 100 г сухої трави замість чаю, 100 г крупи та 200 г тушонки⁶.

За працівниками театрів ретельно слідкували, уся документація велась російською та німецькою мовами паралельно. Згідно з розпорядженням комендатури, заборонялося через контрольні двері пропускати осіб, які не працюють у театрі. Артистам видавалися службові посвідки українською та німецькою мовами. До міських управ області надходили особисті справи та автобіографії театральних працівників. У звітах обов'язково зазначалось прізвище, ім'я та по батькові, дата та місце народження, сімейний стан, освіта, посада, домашня адреса, національність, походження, приналежність до партії тощо. Серед працівників театрів переважали українці та росіяни. Серед інших були: поляки, білоруси, естонці, німці тощо. В разі виявлення небажаного для окупаційної влади контингенту, відповідні органи вчасно реагували. Діяла жорстка дисципліна, заборонялось запізнюватись, брати участь у виїзних концертах без дозволу дирекції тощо. Міра покарання за порушення дисципліни мала різні градації – позбавлення пайка, штраф (неоплата праці за 2-3, інколи за 10 днів), зняття з посади, скерування на біржу праці, на роботу до Німеччини⁷.

За цих умов не дивно, що досить часто у звітах театрів за 1942-1943 рр. можна натрапити на заяви на ім'я директора з проханням

⁶ Горчакова Е. П. Исповедь перед Богом / Е. П. Горчакова. – Донецк : Каштан, 2006. – С. 127 ; ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 18, 23-28, 37-38, 53, 55, 66-72, 74-76, 79, 87, 89, 93, 98, 151, 136 ; ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 32-33, 107.

⁷ ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 81-91зв., 93-97зв., 99-104зв. ; ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 1,3-3зв., 4-4зв., 5-5зв., 6-6зв., 8-16зв., 36.

звільнити з роботи через виїзд до «Великої Німеччини». У Німеччину частіше запрошували артистів, що найбільш сподобались під час фронтових концертів, вистав.

Відомі факти приїзду в регіон зарубіжних колективів та виконавців. На запрошення німецької комендатури виступали: румунський ансамбль народної пісні та танцю, німецький піаніст Фріц Брахман та інші, проте відвідувати такі концерти мали право лише окупанти⁸.

У регіоні функціонувало багато різноманітних клубів при шахтах, заводах, щось на зразок сьогоднішніх районних театральних гуртків, подібні театральні гуртки діяли в селах. Вони були досить популярними серед місцевого населення та німецьких військових. Репертуар цих самодіяльних театральних гуртків строго контролювався, ставились розважальні п'єси, водевілі («Як ковбаса та чарка...»), «Сватання на Гончарівці», «Ой не ходи, Грицю», співали пісні. Колектив формувався з місцевого населення. Часто в такі клуби запрошували виступати артистів з театру естради та мініатюр, членів хорового та музичних об'єднань, ілюзійоністів, румунський ансамбль пісні та танців та ін.⁹

Таким чином, театральне життя Донбасу в умовах окупації занепадало, що яскраво проявилось у ставленні нацистів до українських театральних діячів. Провідні театри області працювали більше для військових, а не для місцевого населення. Роль театрів у житті пересічних громадян обмежувалася суто ідеологічними чинниками.

Політика в сфері кіно на окупованій території мусила задовольняти потреби як військовослужбовців, так і місцевого населення. Діяли стаціонарні кінотеатри та пересувні кіноустановки, які демонстрували кінострічки на підприємствах, в навчальних закладах, шпиталях, у таборах для перебіжчиків та військовополонених; зокрема, в Авдіївці Сталінської області демонструвались німецькі художні («Когда мужчина занимается хозяйством», «Любовь

⁸ ДАДО. – Ф. 1580. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк.25, 26 ; Донецкий вестник. – 1942. – 5 февраля; Донецкий вестник. – 1942. – 17 мая; Тарнавський І.С. Німецько-фашистський окупаційний режим... – С. 165.

⁹ Донецкий вестник. – 1941. – 27 ноября; Титаренко Д. М. Театральне життя... – С. 100-107.

и математика») та мультиплікаційні фільми («Курица на улице», «Футбол», «Приключения Мюнхаузена», «Лягушата-летчики»), ідеологічно нейтральні радянські кінострічки («Волга-Волга», «Антон Иванович сердится», «Таинственный остров»), нацистська військова кінохроніка («Победа на западном фронте», «Победа на Западе»), пропагандистські фільми («Жид Зюсь»). Окрім того, увазі місцевого населення пропонувалися пропагандистські фільми, відзняті спеціально для населення окупованих східних областей Згідно зі звітом керівництва Центрального кінотовариства «Схід», до листопада 1942 р. налічувалось таких фільмів 16, багато знаходилося в роботі. Пропагандистські фільми висвітлювали умови життя та праці німецьких робітників, селян, політичні відносини в рейху, містили критику колгоспної системи, зображували умови праці в рейху робітників зі Сходу, «відбудову» в окупованих східних областях. Як зазначав у своїх мемуарах начальник відділу пропаганди вермахту Хассо фон Ведель, питання демонстрації фільмів залежали насамперед від наявності стаціонарних та пересувних кіноустановок, надходження необхідних фільмів. З цього приводу необхідно зазначити, що діяльність органів пропаганди в цьому напрямку зазнавала значних труднощів, оскільки мережа кінотеатрів на окупованій території суттєво скоротилася, а технічний рівень значно погіршився: у жовтні 1942 р. на території Сталінської області функціонувало 36 кіноустановок, тоді як до війни було щонайменше 247. В умовах браку копій фільмів для демонстрацій з метою максимального охоплення глядачів практикувався обмін стрічками з тими населеними пунктами, де функціонували кінотеатри. Питома вага цивільного населення в структурі відвідувачів кінотеатрів була високою, наприклад, у серпні 1943 р. в Сталінській області було проведено 530 кіносеансів для військовослужбовців з 163 000 відвідувачів, 767 кіносеансів для цивільного населення із 154 400 відвідувачами.¹⁰

Проте, попри всі зусилля місцевої влади, нацистам не вдалося сповна використати кінематограф для досягнення пропагандистських цілей, оскільки кількість глядачів кіноустанов була досить обмеженою. Місцеві мешканці, яких попервах зацікавила новинка –

¹⁰ Титаренко Д. М. Нацистська пропаганда в окупованому Донбасі: цілі, засоби, умови діяльності / Д. М. Титаренко // Нові сторінки історії Донбасу : Збірник статей. – Кн. 17-18 / Головний редактор та упорядник З. Г. Лихолобова, д.і.н., проф. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 21-34; Донецкий вестник. – 1941-1943.

«закордонне кіно», невдовзі розчарувалися в ньому, бо пропагороване у фільмах часто суперечило реальним діям окупантів.

Музична культура в роки окупації на теренах Донбасу протягом 1941–1943 р. р. була представлена капелами бандуристів, духовими оркестрами місцевих музикантів, поширення набули джаз-оркестри, хори при церквах, з концертними виступами приїжджали зарубіжні виконавці. Так, в 1942 р. в Маріуполі відбувся концерт німецького духового оркестру під керуванням диригента Альберта Беккера. На території регіону пропагувалось також музична освіта: у 1942 р. в Бахмуті розпочала роботу музична школа. Поширеними були музичні виступи та передачі на радіо. З жовтня 1942 р. Юзівське радіоуправління почало передавати ранкові концерти, які включали музичні мініатюри легкого жанру та найкращі зразки класичної музики західноєвропейських та російських композиторів, у неділі транслювалися півгодинні музично-літературні передачі для дітей, до участі в яких запрошували інколи й самих дітей. Практикувалися трансляції відкритих концертів: 30 жовтня 1942 р., безпосередньо зі студії, йшла година камерної музики, а в Маріуполі у студії міського радіовузла систематично організовувалися виступи артистів місцевого театру ім. Шевченка, під збірною назвою «Театр біля мікрофону». Влаштувалися музичні антракти в кінотеатрах, на виставках тощо¹¹.

Образотворче мистецтво окупаційна влада пристосувала до своїх потреб. Німецькі військовослужбовці попервах виявляли інтерес до українських пейзажистів і зображень міських ландшафтів. У листопаді 1941 р. міська управа в Юзівці хотіла відновити художню галерею. Окупаційною владою був зібраний актив художників міста, але нацисти швидко втратили інтерес до образотворчого мистецтва краю, називали картини місцевих художників товаром середньої якості, й художня галерея не була відкрита. Діяли різноманітні мистецькі майстерні, які виконували замовлення окупаційної влади: від дитячих іграшок до ілюстрацій підручників. Розвивався

¹¹ Титаренко Д. М. Нацистська пропаганда... – С. 21–34 ; Донецкий вестник. – 1942. – 29 декаб. 1942. ; Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века. – Мариуполь, 2008 – С. 206.; Титаренко Д. М. Окупаційна преса Донбасу як джерело з історії культури регіону / Д. М. Титаренко // Вісник Харківської державної академії культури : Зб. наук. праць. – Вип. 4. – Харків : ХДАК, 2001. – С. 196–197. ; Донецкий вестник. – 1942. – 4 янв.; Донецкий вестник. – 1942. – 3 нояб.

іконопис, оскільки окупанти відновлювали та відкривали церкви, молитовні будинки. Почали працювати різноманітні художні школи та майстерні для підготовки нових художніх кадрів.

На території Донбасу окупанти використовували плакатний жанр – як універсальний та зручний засіб пропаганди. Тематика плакатів, проекти яких розроблялися у Берліні, була найрізноманітнішою і дозволяла пропагандистським впливом забезпечити всі внутрішньополітичні та господарські заходи, що здійснювалися на окупованій території («Вояки Гітлера – приятелі Народу», «Жида ваши вечные враги»), розповсюджувались також брошури («Кто такой Адольф Гитлер», «Новый земельный порядок – основа благополучия», «Організація праці в Німеччині») та листівки («Від життя на Заході не помирають»). Близькою до плакатної пропаганди формою були пересувні виставки. Вони були набором планшетів з ілюстраціями, фотографіями та текстовим матеріалом, який присвячувався тій чи іншій актуальній темі. Виставки розроблялися і створювалися в Берліні та надходили вже готові. Активно на теренах регіону використовувалися виставки, метою яких було створення позитивного іміджу Третього Рейху, вербування робочої сили до Німеччини. Протягом 1942-1943 рр. три таких виставки пройшли в Юзівці («Красоти Німеччини», «Про роботу визволених народів Сходу Європи в прекрасній Німеччині», «Німецька країна – німецький труд»), для перегляду виставок запрошували робітників, які працювали на німців, учнів. Так, пересувну виставку «Красоти Німеччина» протягом червня–липня 1943 р. побачило 32 тис. осіб у Сталіно, Харцизьку, Макіївці.

На шпальтах окупаційної преси регіону також з'являлись малюнки про «чудове життя в період окупації», поширеними були карикатури на радянське життя, антисемітського характеру, на політичну тематику, головними героями яких ставали Сталін, Черчіль та Рузвельт¹².

¹² Титаренко Д. М. Нацистська пропаганда... – С. 21-34 ; Донецкий вестник. – 1942. – 4 декаб. ; Донецкий вестник. – 1942. – 29 декаб. ; Донецкий вестник. – 1942. – 19 март. ; Донецкий вестник. – 1942. – 22 март. ; Донецкий вестник. – 1942. – 6 нояб. ; Донецкий вестник. – 1942. – 16 июн. ; Донецкий вестник. – 1942. – 3 янв. ; Донецкий вестник. – 1942. – 3 нояб. ; Донецкий вестник. – 1943. – 27 июн. ; Донецкий вестник. – 1943. – 30 июн. ; Харцизск : Время, события, люди. – Т. 1. – Киев : Крион, 2009. – С. 479. ; Салата О. О. Формування німецького інформаційного простору в рейхскомісаріаті України та в зоні військової адміністрації (червень 1941-1944 рр.) / О. О. Салата. – Донецьк : Норд-Прес, 2010. – С. 180-181.

Мистецьке життя за часи окупації було вкрай деформованим, побутові умови не надавали поштовху до високих ідей та образів. На мотиви митців, які йшли на роботу до окупантів, впливав цілий комплекс факторів: і прагнення дістати роботу та засоби до існування (адже під час Великої Вітчизняної війни більшість цивільного населення України була кинута радянським керівництвом напризволяще), і щире бажання випробувати свої сили. Важливим чинником, який спонукав митців працювати на нацистів, було й те, що це певною мірою оберігало їх від вивезення на роботи до Німеччини. Робота на окупантів давала також можливість розраховувати на підтримку адміністрації у разі виникнення спірних питань, побутових ускладнень. Так, артисти театру «Кабаре» отримували продовольчі, хлібні картки, військовий пайок, який був більшим, ніж для цивільних: 600 г хліба в день, цукор, цукерки – 600 г, крупа – 2 кг, жири – 600 г, м'яса – 2 кг на місяць.

Частина людей творчої праці вимушено обрали пристосуванство, змінювали одного замовника на другого, інші вірили, що німці створять належні умови для культурного життя. Так, у Юзівці працював скульптор та живописець З. Ф. Макаренко, який створив бюст А. Гітлера, барельєфи фюрера та дуче, картини «Фюрер на східному фронті», «Російські полонені» та ін. Командуванню дуже подобалась творчість митця, копію бюста фюрера придбали Юзівська міська управа та інші підприємства міста. З. Ф. Макаренко відгукнувся на призов комісара України взяти участь в організації постійної Всеукраїнської художньої виставки. Варто зазначити, що той скульптор створив скульптури піонера, робітника і робітниці для Парку культури і відпочинку в Макіївці в кінці 1930-х рр. Водночас, були й ті, що співпрацювали з окупаційною владою з альтруїстських міркувань. Наприклад, художник Є. Є. Грейліх таким чином зберіг 11 картин із зібрання Сталінської картинної галереї. Після війни частина митців відступила з нацистами, частина була засуджена, а ті, котрі залишилися - намагалися приховати своє минуле¹³.

¹³ Титаренко Д. М. Театральне життя в Донбасі... - С. 100-107; Коваль М. В. Україна крізь віки : У 15 т. - Т. 12: Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945). - Київ : Альтернативи, 1999. - С. 227-228. ; Державний архів Луганської області (ДАЛО). - Ф. 2011. - Оп. 1. - Спр. 3. - Арк. 3, 13, 16, 22, 32, 35.

Отже, мистецьке життя Донбасу в роки окупації підпорядковувалось окупаційній владі і працювало передусім для військовослужбовців. Заяви окупантів щодо національно-культурного відродження в умовах «нового порядку» були лише вдалим пропагандистським кроком окупаційної влади і були далекими від дійсності. Проте, з іншого боку, мистецтво знайомило військовослужбовців із українською та російськими культурами, створюючи підґрунтя для нівелювання стереотипів нацистської пропаганди. Для більшості населення та митців задоволення своїх культурних потреб було другорядним в умовах воєнного часу, але водночас мистецтво відіграло роль як націотворчий та етнозберігаючий чинник, стало одним із факторів збереження культурних та історичних традицій, навіть у роки окупації.

Evgeniya PROTSENKO. Artistic Life in Donbas during Nazi Occupation (1941-1943)

The article, based on archival materials and contemporary local press, considers the peculiarities of artistic life in Donbas during the Nazi occupation: the emergence of theaters and cinemas, the situation in visual arts and music etc. It attempts to describe the daily life of artists under the Nazi occupation and discusses their motives for collaboration with the occupation authorities.

Keywords: art, Nazi occupation, Donbas.